

УДК 343.983.2

Русанова Вікторія Владиславівна,
старший судовий експерт сектору досліджень зброї
відділу криміналістичних видів досліджень
(Донецький науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України,
м. Краматорськ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8885-4363>

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОКРЕМИХ КОНСТРУКТИВНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГАЗОВОЇ ЗБРОЇ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснено комплексний аналіз конструктивних особливостей окремих зразків газової зброї. Приділено увагу актуалізації газової та сигнальної зброї іноземного виробництва на українському ринку та невідповідності характеристик такої зброї вимогам, викладеним у методиках та стандартах нашої держави. Вказано на суперечності, що виникають при експертній оцінці та встановленні типової приналежності газової зброї, що обумовлено конструкцією, яка дозволяє переводити її в іншу цільову групу без внесення незворотних змін «de facto» та відсутністю закріпленої законодавчої реакції на зазначений феномен «de jure».

Ключові слова: *вогнепальна зброя; газова зброя; газова зброя, пристосована для стрільби кулевими патронами; перероблена газова зброя.*

Постановка проблеми. В останній час в Україні стрімко розвиваються кризові явища в політичній та економічній сферах, що, безперечно, впливає на мінімально встановлений та дійсний прожитковий рівень громадян. У часи нестабільності соціальних настроїв у державі зростає кількість злочинів, спрямованих на життя та здоров'я громадян, а також на незаконне заволодіння чужим майном. Такі тенденції мають наслідком виникнення нових видів зброї, характеристики якої викликають сумніви щодо віднесення її до певної категорії. До такої зброї можна віднести газові пістолети та револьвери, які пристосовані для стрільби кулевими снарядами. Зумовлено це, передусім, можливістю їх легкої переробки, а також тим, що більшість зразків газової зброї виготовляються на базі бойових зразків. Спрощена конструкція, доступна ціна та можливість вільного придбання зумовлюють попит на газову зброю серед населення, що, своєю чергою, сприяє випадкам переробки її у вогнепальну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблематика не є новою як для криміналістичної доктрини, так і для практики. Протягом останніх років вчені у своїх працях як ремарочно, так і повноцінно розкривають особливості вивчення газової зброї в межах судової експертології або розглядають специфіку закріплення такої зброї у вітчизняних нормативно-правових актах. Однак, не дивлячись на те, що зброєзнавство є предметом дослідження багатьох учених (А. В. Кофанов, П. Д. Біленчук, І. В. Ігнат'єв, О. С. Павленко, Р. Г. Захарченко, М. Л. Комісаров та ін.), платформою для дискусій, наукові розвідки в цій площині мають свій сенс, обумовлений відсутністю чітких дефініцій,

загального розуміння, а також повноцінного, нормативно закріпленого, порядку обігу як зброї взагалі, так і газової зокрема.

Формування мети статті. Враховуючи своєчасність вивчення газової зброї в умовах сьогодення (загострена політична ситуація, проведення бойових дій тощо), а також з метою формування сукупності пропозицій щодо вирішення теоретичних та прикладних проблем, пов'язаних з обігом окремих зразків газової зброї, вважаємо за доцільне провести комплексний аналіз правових, наукових та методичних основ криміналістичного дослідження такої зброї.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день у власності громадян перебуває велика кількість зброї самозахисту, більшість якої складає газова зброя, яка за своїми конструктивними особливостями та принципом дії схожа з бойовими аналогами, що призводить до спірних питань щодо віднесення її до вогнепальної зброї та встановлення типової приналежності.

Газову зброю, яка перебуває в обігу в Україні, на нашу думку, умовно можна поділити на три групи:

- газові пістолети та револьвери, конструкція яких повністю відповідає вимогам діючих стандартів та не дозволяє здійснювати постріли кулевими снарядами;
- пістолети та револьвери, які виробником класифікуються як газові, проте випускаються без захисних елементів, які б перешкоджали його використанню як вогнепальну зброю (відсутні будь-які перетинки чи втулки в каналі ствола та каморах, або вони наявні, але не запобігають проведенню стрільби з використанням снарядів);
- пістолети та револьвери, виготовлені шляхом переробки газової зброї, у результаті чого вони набувають властивостей вогнепальної зброї.

Якщо з першою групою все зрозуміло, то з другою та третьою виникають питання щодо встановлення їх призначеності та віднесення до категорії вогнепальної зброї.

Упродовж останніх років на територію України великими партіями надходить зброя закордонних фірм, яка виробником класифікується як сигнальна або газова, проте за своїми конструктивними особливостями абсолютно не відповідає вимогам, які висуваються до такої зброї в Україні. Така зброя, як правило, або має втулки чи перетинки, які вільно вкручуються за допомогою інструментів загального вжитку, або просто має гладкий канал ствола, що в обох випадках не перешкоджає використанню кулевих патронів. Контроль за обігом такої зброї повинен починатися ще з перетинання контролю, адже на територію України не повинні ввозитись пристрої, які завідомо не відповідають вимогам діючих стандартів та методик. Ті ж зразки, які вдалося перевезти на територію України або ті, які раніше були зареєстровані як газові чи сигнальні, повинні вилучатися органами дозвільної системи під час їхньої реєстрації та перереєстрації.

Відповідно до положень «Методики криміналістичного дослідження газових пістолетів і револьверів» газова зброя розглядається як вид зброї несмертельної дії, яка призначена для тимчасового виведення з ладу живої сили шляхом викидання газодимної хмари з суміші речовин сльозоточивої чи дратівної дії за рахунок вибухового загоряння порошу або речовини, яка його замінює [1].

У той же час СОУ 78-19-001:2007 «Пістолети, револьвери та інші короткоствольні пристрої несмертельної дії: загальні технічні умови» виділяє такий вид зброї як газова зброя з можливістю стрільби патронами, спорядженими еластичними снарядами несмертельної дії і визначає її як таку газову зброю, яка має додаткову можливість стрільби патронами, спорядженими еластичними снарядами несмертельної дії [2]. До категорії вогнепальної такої зброї даний документ не відносить.

Дія газових пістолетів та револьверів заснована на принципі вогнестрільності, що, у свою чергу, дає можливість використання її для фізичного ураження цілі, а не впливу на біологічний об'єкт дратівною газоподібною речовиною. На нашу думку, при використанні патрону травматичної дії в газовій зброї, така зброя перестає бути газовою, адже втрачає

своє пряме призначення – виведення з ладу живої сили викиданням газодимної хмари із суміші речовин сльозоточивої чи дратівної дії. Тому термін «газова зброя з можливістю стрільби патронами, спорядженими еластичними снарядами не смертельної дії» взагалі є суперечливим та недоцільним. Таку газову зброю необхідно визначити, скоріше, як газову зброю, пристосовану для стрільби патронами, спорядженими еластичними снарядами не смертельної дії.

Сказане вище підтверджується також «Методикою криміналістичного дослідження газових пістолетів та револьверів», пункт 2.2. якої закріплює, що призначення досліджуваного екземпляру для викидання суміші речовин сльозоточивої чи дратівної дії із застосуванням газового патрону визначається за наявністю сукупності конструктивних елементів, які дозволяють віднести його до певного різновиду газової зброї.

Призначення досліджуваного екземпляру для викидання суміші речовин сльозоточивої чи дратівної дії із застосуванням газового патрону встановлюється в результаті: визначення наявності необхідної сукупності конструктивних елементів та встановлення подібності за зовнішніми ознаками.

За наявності сукупності конструктивних елементів, які дозволяють використання патронів не одного, а декількох видів, за визначальний визнається патрон з найбільшою уражуючою дією [1].

Положення даної методики також передбачають визначення енергетичних показників снарядів, які можуть заряджатись окремо від патрону, тобто якщо конструкція зброї передбачає можливість вміщення з дульної сторони ствола снаряда. Слід зазначити, що в більшості випадків під час проведення експериментальної стрільби в такий спосіб показник питомої кінетичної енергії стріляного снаряда складає більше 2 Дж/мм², що свідчить про те, що даний снаряд може спричинити проникаючі поранення. Наявність такої зброї в обігу є досить небезпечним явищем і потребує реакції з боку держави.

Газова зброя як вітчизняного, так і іноземного виробництва, незважаючи на зовнішню схожість з бойовими зразками, а іноді і являючись точною їхньою копією, не належить до вогнепальної і призначена для активного захисту та оборони людини від нападу. Переробка газових пістолетів і револьверів для застосування боєприпасів має кримінальний характер і змінює їх призначення. Такі зразки зі зброї самозахисту перетворюються на бойову (що використовується для злочинних цілей), набуваючи критеріїв вогнепальності та надійності. За зовнішнім виглядом вона майже не відрізняється від газової, але на ній відсутні випробувальні клейма, які б свідчили, що ця модель пройшла випробування на відповідність вимогам безпеки [3, с. 195].

За експертної оцінки та встановленні типової приналежності газової зброї, пристосованої для стрільби патронами травматичної дії, виникають значні суперечності. З одного боку, у випадках переробки така зброя втрачає властивості газової, стаючи, фактично, конструктивно призначеною для механічного ураження цілі на відстані снарядом, що отримує спрямований рух за рахунок енергії порохового заряду, тобто набуває властивостей вогнестрільної зброї. З іншого боку, якщо стандартна газова зброя заводського виготовлення дозволяє проведення пострілів патронами травматичної дії, це не дає достатні підстави для віднесення її до категорії вогнестрільної. Це пояснюється тим, що сам факт заряджання газової зброї травматичним патроном не змінює конструктивних особливостей зброї, а змінює її призначення. Не можна стверджувати, що бойовий пістолет «Форт-12», заряджений холостим патроном, перестає бути бойовим, адже тоді виходить, що класифікація ствольної зброї залежить виключно від патронів, що в ній використовуються.

На думку А. Д. Корецького, правова оцінка газової зброї змінюється при заряджанні її дробовими чи іншими патронами. У цей момент відбувається пристосування зброї не смертельної дії до стрільби боєприпасами, що повинно кваліфікуватися як виготовлення вогнепальної зброї та його подальше зберігання, носіння, перевезення, збут тощо [4].

Відповідно до п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне повождення зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» під незаконним виготовленням холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв потрібно розуміти умисні, вчинені без передбаченого законом дозволу дії щодо їх створення чи перероблення, унаслідок чого вони набувають відповідних характеристик властивостей.

Такими діями, зокрема, є перероблення ракетниці, стартового, будівельного, газового пістолета, інших пристроїв, пристосованих для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, у зброю, придатну до стрільби, або мисливської (у тому числі гладкоствольної) рушниці – в обріз, виготовлення вибухових речовин, вибухових пристроїв чи боєприпасів з використанням будь-яких компонентів, які самі по собі не є вибухівкою, але внаслідок цих дій набувають здатності до вибуху, тощо [5].

Жоден нормативно-правовий акт не передбачає відповідальності за переробку газової зброї у зброю травматичної дії, що, на нашу думку, є значним упущенням. Порядок отримання дозволу на газову зброю контролюється з боку держави значно менше, аніж зброї, пристосованої для стрільби еластичними снарядами. Право на придбання газової зброї мають усі особи, які досягли 18 років та відповідають окремим вимогам, а дозвіл на вогнепальну зброю травматичної дії може отримати лише чітко окреслене коло суб'єктів. Також існує обмеження стосовно того, що зброя травматичної дії, щодо якої видається дозвіл, має бути виключно вітчизняного виробництва, газова ж зброя обмежень щодо країни-виробника не має. Ступінь суспільної небезпеки зброї травматичної дії не може порівнюватися зі ступенем суспільної небезпеки бойової зброї, за переробку в яку ст. 263-1 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність [6]. Однак, на нашу думку, відповідальність за переробку газової або стартової зброї у зброю травматичну має бути передбачена в нормативних актах. Закріплення відповідальності за такі дії в кримінальному законодавстві є не досить виправданим, проте вона може бути передбачена Кодексом про адміністративні правопорушення.

Вживані способи переробки залежать від різних чинників, які можна розділити на дві групи: що затрудняють внесення змін в конструкцію, або навпаки, такі, що сприяють цьому. До чинників, що затрудняють переробку газової зброї, можна віднести: а) переробку конкретної моделі газової зброї, що вимагає спеціальних пізнань або спеціального устаткування; б) переробку, що вимагає використання значної кількості деталей для того, щоб досягти зміни конструкції або її повну заміну; в) складність конструкції замінюваних деталей, що затрудняє їх відтворення; г) неможливість внесення змін в конструкцію деталей без порушення цілісності інших частин зброї; г) саморобна заміна або зміна деталей, яка вимагає виготовлення додаткових пристроїв [7, с. 18–20].

До чинників, що сприяють внесенню змін в конструкцію, відносяться: а) повна конструктивна відповідність частин і деталей бойовим аналогам; б) незначність зусиль, потрібних для переробки вибраної моделі газової зброї; в) мінімальна кількість частин і деталей, потрібних для внесення змін; г) доступність і простота саморобного виготовлення замінюваних деталей і частин [7, с. 18–20].

Під час дослідження переробленої газової зброї спеціалісти науково-дослідних установ встановлюють первинну модель зброї, враховуючи конструктивні особливості частин та механізмів, які збереглися, а також, за наявності, за маркувальними позначеннями. Однак відсутність точних відомостей про особливості конструкції та маркування газової зброї вітчизняних та іноземних виробників значно ускладнює даний процес та може в окремих випадках призвести до експертної помилки. Тому, на нашу думку, з метою підвищення рівня діяльності експертних установ, а також сприяння більш швидкому встанов-

ленню істини за кримінальними та адміністративними провадженнями, які вчинені з використанням газової зброї (як переробленої, так і без внесення змін), необхідно створити єдину базу, в яку виробниками б вносились актуальна інформація про конструктивні особливості окремих моделей зброї, наявність в них захисних елементів та маркувальних позначень.

Ще однією проблемою, пов'язаною з переробкою газової зброї в зброю травматичної дії, є те, що практично всі моделі газових пістолетів та револьверів мають бойові аналоги. Перш за все, це полегшує злочинцям пошук необхідних деталей для переробки, адже деталі бойової зброї майже завжди відтворюються в газовій зброї, з єдиною різницею в матеріалі, з якого вони виготовляються. На нашу думку, виправданим є конструювання газової зброї таким чином, щоб використання деталей бойової зброї було неможливим чи вимагало значних зусиль, що дасть менше змоги переробки газової зброї та її застосування для реалізації злочинних намірів. Також негативним аспектом того, що газова зброя має вигляд бойової, є можливість використання її з метою психологічного впливу на особу. При погрозі газовою зброєю у особи, на яку здійснюється напад, складається відчуття реальної погрози зброєю бойовою. Проте при регламентації правового режиму зброї необхідно виходити не з її похідних чи другорядних властивостей, а з вражаючої здатності та цільового використання. Вирішити цю проблему, на нашу думку, можливо шляхом виготовлення газової зброї з матеріалу яскравого кольору та такої конструкції, яка б не мала аналогів серед бойової. Це допоможе особі, на яку напали, усвідомити, що проти неї застосовується зброя несмертельної дії та понести меншу шкоду від злочинного посягання.

Висновки. Підбиваючи підсумки викладеного вище, можна стверджувати, що на сьогоднішній день випадки пристосування газової зброї для стрільби еластичними снарядами стають більш поширеними. Простий порядок придбання такої зброї та незначні зусилля для переробки призвели до того, що все частіше знаряддя злочинців стає газова чи стартова зброя, що пристосована до стрільби патронами травматичної дії, а також саморобними патронами. Значним упущенням, на нашу думку, є відсутність будь-якої відповідальності за таку переробку, а тому вважаємо за необхідне введення адміністративної відповідальності за переробку газової, стартової зброї у зброю травматичної дії. Така необхідність обумовлена тим, що ступінь суспільної небезпеки зброї травматичної дії значно вищий за аналогічний показник газової зброї.

Серед проблем, що пов'язані з газовою зброєю, пристосованою для стрільби еластичними снарядами, також можна виділити те, що більшість зразків газової зброї виготовляються на основі бойового аналогу, а це полегшує правопорушнику пошук необхідних деталей для заміни, а також те, що існує чимало моделей зброї, які без значних зусиль пристосовуються для стрільби кулевими патронами. Для вирішення проблеми пристосування газової зброї для стрільби травматичними патронами необхідно розробляти конструкцію газових пістолетів, яка б відрізнялася від конструкції бойової зброї. Також з метою покращення діяльності експертних підрозділів необхідно, на нашу думку, створити єдину базу, в яку виробники будуть вносити актуальну інформацію про конструктивні особливості окремих моделей зброї, наявність в них захисних елементів та маркувальних позначень.

Врахування запропонованих нами положень при здійсненні практичної діяльності відомчих органів може сприяти підвищенню рівня боротьби зі злочинами, що вчиняються з використанням газової зброї та зниженню рівня злочинності.

Список використаних джерел

1. Методика криміналістичного дослідження газових пістолетів та револьверів (Схвалена рішенням секції Науково-координаційної методичної ради міністерства Юстиції України з проблем трасології та судової балістики. Протокол від 24.05.2000).
2. Пістолети, револьвери та інші короткоствольні пристрої несмертельної дії. Загальні технічні умови. Стандарт МВС України СОУ 78-19-001:2007, затверджено наказом МВС України від 29.08.2007 № 325.

3. Мельник Р. В. Криміналістичне дослідження переробленої вогнепальної зброї. *Криміналістичний вісник*. 2012. № 2 (18). С. 194–199.
4. Корецкий А. Д. Криминальная армалогия – учение о правовом режиме оружия. АСТ, 2010. 271. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=141520&p=3>.
5. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002.
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
7. Андреев А. Г. Современное состояние и проблемы криминалистического исследования самодельного огнестрельного оружия: автореф. дис. на соискание науч. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; теория оперативно-розыскной деятельности». Волгоград, 2003. 28 с.

Русанова Виктория Владиславовна,
старший судебный эксперт сектора исследований оружия отдела
криминалистических видов исследований
(Донецкий научно-исследовательский экспертно-
криминалистический центр МВД Украины, г. Краматорск)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8885-4363>

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРИКЛАДНЫЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ КОНСТРУКТИВНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ГАЗОВОГО ОРУЖИЯ В СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье автором проводится комплексный анализ конструктивных особенностей отдельных образцов газового оружия. Обращается внимание на актуализацию газового и сигнального оружия иностранного производства на украинском рынке и несоответствие характеристик такого оружия требованиям, изложенным в методиках и стандартах нашей страны. Автор также указывает на противоречия, которые возникают при экспертной оценке и определении типовой принадлежности газового оружия, что обусловлено конструкцией, которая позволяет переводить её в другую целевую группу без внесения необратимых изменений «de facto» и отсутствием закреплённой законодательной реакции на указанный феномен «de jure».

Rusanova Viktoriia Vladislavivna,
forensic expert of the weapons research sector of the department of
forensic types of research
(Donetsk Scientific and Research Expert and Criminalistic Center of
Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kramatorsk)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8885-4363>

THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF STUDIES OF THE SPECIFIC GAS WEAPONS DESIGN FEATURES IN THE FORENSIC EXPERT ACTIVITY

In the article the author carries out a comprehensive review of the design features of individual samples of gas weapons. Attention is paid to actualization of gas and warning weapons of foreign manufacture in the Ukrainian market and non-compliance of the characteristics of such weapons with the requirements set forth in the methods and standards of our country. The author also points out the contradictions arising from the expert assessment and defining the type of gas weapons due to the design allowing transferring such weapons to another target group without making irreversible changes “de facto” and the lack of reaction established by the Law to the phenomenon “de jure”. Taking into account the current trends has allowed to establish that the control over the circulation of the examined weapons should start with the crossing of the control as the devices knowingly failing to meet the requirements of the due standards and methods should not be carried to the territory of Ukraine. And the ones that were carried to the territory of Ukraine or those that were previously registered as gas or warning should be withdrawn by the authorities of licensing system upon their registration and re-registration.

The author notes that the operation of gas guns and revolvers is based on the principle of firepower, which, in turn, makes it possible to use it for the physical destruction of the target but not the impact on a biological object by the irritating gaseous substance, wherefore the opinion is advocated that while using a non-lethal cartridge in gas weapons such a weapon ceases to be gas since it loses its intended purpose – the disabling of manpower by blowing of gas and smoke cloud from a mixture of substances with tear or irritant effects. Therefore, the term “gas weapons allowing shooting with ammunition, equipped with elastic bullets of non-lethal action” is generally controversial and inappropriate. Such gas weapons need to be defined, rather, as a gas weapon adapted for shooting with ammunition, equipped with elastic bullets of non-lethal action.

The article concludes that responsibility for the processing of gas or starting weapons into traumatic one should be provided for in normative acts. Confirming the liability for such actions in the criminal legislation is not sufficiently acquitted, but the latter may be envisaged in the Code of Administrative Offenses. The author provides the consideration of the proposed provisions in the course of practical activities of the departmental bodies can contribute to increasing the level of combating crimes committed using gas weapons and lowering of crime rates.

Key words: firearms; gas weapons; gas weapon adapted for shooting with ammunition; processing of gas or starting weapons; processed gas weapons.

Надійшла до редколегії **3.12.2018**